

О. І. Остапенко
М. Д. Зубалій
Б.Б. Шаповалв

Концептуальні засади реформування військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України

Анотація. У статті розкриваються основні положення концептуальних засад військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України в процесі реформування загальної середньої освіти. Зміст концептуальних засад визначає загальні положення, мету, завдання та ключові компетентності військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Загальні положення

Інтеграція України у європейське співтовариство, світові цивілізаційні процеси, стан фактичної війни на сході України визначають освітню стратегію держави щодо організації і проведення військово-патріотичного виховання підростаючого покоління:

– місце і роль військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в загальнодержавній системі підготовки громадян України до військової служби;

– мету, завдання, принципи та основні напрями діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, дитячих та юнацьких об'єднань з військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

– основні напрями взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів, дитячих та юнацьких об'єднань з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями з військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

– педагогічні умови військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах, дитячих та юнацьких об'єднаннях.

Мета військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді полягає в системній і цілеспрямованій діяльності закладів освіти з виховання у дітей та учнівської молоді високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності й незалежності України.

Відповідно до мети, сформовано завдання військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах:

- підвищення статусу військово-патріотичного виховання в системі освіти;
- ефективне використання національних традицій з урахуванням сучасного світового та вітчизняного педагогічного досвіду й досліджень психолого-педагогічної науки з військово-патріотичного виховання;
- забезпечення взаємодії системи освіти з усіма соціальними інститутами щодо інтенсифікації процесу військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;
- забезпечення формування в дітей та учнівської молоді освітньої, фізичної, психологічної, соціальної, морально-духовної готовності до військової служби та спонукання до активної протидії сепаратизму, аморальності, шовінізму й фашизму;
- забезпечення військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в процесі військово-спортивних ігор типу Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри «Хортинг – Патріот» та Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»);

– відродження на нових теоретико-технологічних засадах системи позакласного й позашкільного військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Система військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України має ґрунтуватися на наступних принципах:

- *принцип національної спрямованості*, який передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, поваги, толерантності до культури усіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип гуманізації виховного процесу*, який означає, що вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості й можливості, не форсує її розвиток, спонукає до самостійності, задовольняє базові потреби вихованця; виробляє індивідуальну програму його розвитку, стимулює його свідоме ставлення до своєї поведінки, діяльності, патріотичних цінностей;

- *принцип самоактивності й саморегуляції*, який сприяє розвитку у вихованця суб'єктивних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, поступово виробляє громадську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- *принцип політкультурності*, який передбачає інтегрованість української культури у європейський та світовий простір, створення для цього відповідних передумов; формування у дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних від національних ідей цінностей, до культури, мистецтва, вірування інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської культури;

- *принцип соціальної відповідності*, який обумовлює необхідність узгодженості змісту і методів військово-патріотичного виховання реальній соціальній ситуації, в якій організовується виховний процес [10, с. 22–23];

- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Зміст військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів має спрямовуватися на формування в них ключових компетентностей: *соціальних* (здатність до співпраці в процесі військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу, розв'язання життєвих проблем, взаєморозуміння та взаємодопомоги, соціальної активності, формування фізичних якостей, основ здорового способу життя), *мотиваційних* (формування громадських і особистісних уявлень про престижність військово-патріотичної діяльності, високого рівня здоров'я та фізичної підготовленості, здатність до навчання, прояв творчості у застосуванні рухових дій у різних за складністю природних умовах, активності під час проведення військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу, занять хортингом тощо) та *функціональних* (здатність до оперування знаннями про закономірності військово-патріотичного виховання, знаннями з історії козацьких єдиноборств, фізичного виховання та туризму, розвиток морально-вольових і фізичних якостей, рухових здібностей, військово-прикладних умінь і, відповідно до вікових особливостей учнів, засвоєння термінологічних та методичних компетентностей), які віддзеркалюють ієрархію вимог до військово-патріотичного та фізичного виховання учнів у процесі позакласної роботи, що поступово розширюється і вдосконалюється.

Цілісна педагогічна система військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді включає такі складові: змістовно-цільова – цілі (у

соціальному й особистісному вимірах), принципи і завдання, зміст навчання й виховання; функціонально-процесуальна (педагогічні засоби, форми, методи і прийоми, способи взаємодії, педагогічні технології); результативно-оцінна (критерії оцінювання проміжних і кінцевих результатів навчання та виховання, інтегральні показники військово-патріотичної готовності до захисту Вітчизни).

Система військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді включає структурні компоненти:

1. Базовий освітньо-виховний компонент, що передбачає військово-патріотичне виховання учнів під час вивчення предмета «Захист Вітчизни», складається з двох частин:

а) інваріантної частини, представленої предметами, які мають опановуватися всіма учнями, незалежно від типу навчального закладу й профілю навчання з предмета «Захист Вітчизни»;

б) варіативної частини, що складається з предметів і курсів, які вводяться до робочих навчальних планів конкретного навчального закладу відповідно до можливостей і потреб педагогічного колективу й учнів (варіативний модуль «Хортинг», Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гри «Хортинг–Патріот» тощо).

2. Позаурочний компонент військово-патріотичного виховання, що передбачає організацію колективних і групових форм військово-патріотичної діяльності учнів поза межами класу й школи, але під керівництвом або за участю вчителів фізичної культури, викладачів предмета «Захист Вітчизни» та керівників спортивних секцій (заняття в спортивних секціях, гуртках військово-патріотичного виховання, шкільних об'єднаннях за інтересами тощо).

3. Позашкільний освітньо-виховний компонент, що охоплює різні типи позашкільних навчальних закладів усіх форм власності – державних і громадських (центри з патріотичного, національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання, товариства сприяння обороні тощо).

4. Компонент військово-патріотичного самовиховання, початковий досвід яких набувається в загальноосвітній школі завдяки створенню відповідних організаційно-педагогічних умов, різних форм індивідуальної роботи вчителя з учнями, методів педагогічного стимулювання, мотивування та заохочення учнів, а також за допомогою залучення батьків до процесу військово-патріотичного виховання.

Література

1. Білоцерківець І.П. Національні традиції військово-патріотичного виховання учнівської молоді України / І. Білоцерківець // Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К.: Паливода А. В., 2015. – С. 5–8.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1392 // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 19. – С. 9–16.
3. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України.– 2011. – № 14, 15. – 48 с.
4. Діхтяренко З.М. Виховання патріотизму у молодших школярів (на прикладі хортингу) / З. Діхтяренко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2015. – № 83. – Ч. 1. – С. 8–12.
5. Зубалій М. Д. Класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 3. – С. 36–39.
6. Івашковський В.В. Концепція військово-патріотичного виховання молоді України в Товаристві Сприяння Обороні України / В. В. Івашковський // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К.: Паливода А. В., 2015. – Вип. 3. – С. 22–38.

7. Остапенко О.І. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в 2015/2016 навчальному році / О.І. Остапенко, М.Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 6. – С. 32–39.
8. Остапенко О.І. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / Олександр Остапенко, Микола Зубалій // Вища школа. – 2015. – № 4–5. – С. 118–126.
9. Остапенко О.І. Концепція загальнодержавної Програми військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України / О. Остапенко, М. Зубалій // Початкова школа. – 2015. – № 9. – С. 18–20.
10. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді : автори І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К., 2014. – 29 с.
11. Тимчик М.В. Форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності / М.В. Тимчик // Обрії. Науково-педагогічний журнал. – 2013. – №2(37). – С. 48–51;

Автори:

Остапенко Олександр Іванович, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України,

Зубалій Микола Дмитрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, член-кореспондент УАН, доктор філософії,

Шаповалов Борис Борисович кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України.